

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 10 MEI 1961 - No. 2285

Handelsinformatie- en Incassobureau

SCHIEDAMSEVEST 42 F
TELEFOON 12 01 76 (m.l.)

ROTTERDAM

Het Financieele Dagblad
ROKIN 113 — AMSTERDAM

vraagt een

financieel medewerker

als lid van de vaste redactie

voor het analyseren en bespreken van jaarverslagen, overwegend van Nederlandse ondernemingen, en voor de financiële berichtgeving in het algemeen.

Ervaring op financieel gebied noodzakelijk.

Brieven aan de directie van Het Financieele Dagblad, postbus 216, Amsterdam.

Bij het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde te Leiden komt binnenkort vacant de functie van

AFDELINGSHOOFD

De te benoemen academicus zal in het bijzonder worden belast met de algehele leiding van de cursussen ten behoeve van de opleiding van sociaal-geneeskundigen en met de cursussen, die alsnog op het gebied van de gezondheidszorg zullen worden georganiseerd.

Salarisgrenzen van f. 20.000,— tot f. 24.000,— per jaar.

Schriftelijke sollicitatie te richten aan de directeur van het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde, Wassenaarseweg 56, Leiden.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Adviezen
en bemiddeling
inzake
levensverzekeringen
en
pensioencontracten

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010 of 01800) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel; postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010
of 01800) 6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Fiscaal hoge en lage druk gebieden

Gedeelde smart is halve smart. De aanblik van buitenlandse belastingbetalers die veel aan de fiscus moeten offeren, verschaft een psychologische compensatie. Wellicht is dit een motief geweest voor het Engelse „National Institute of Economic and Social Research”¹⁾ om door een vergelijking met de situatie in andere landen de veelgehoorde bewering dat Groot-Britannië tot de fiscaal meest gekasteide landen behoort, te relativieren. Hoewel deze vergelijking hoofdzakelijk betrekking heeft op de Verenigde Staten, West-Duitsland en Zweden, kan de belangstellende Nederlander er wellicht nog een psychisch inkomen in de voornoemde zin mee verwerven.

Uitdrukkelijk wordt vooropgesteld dat het slechts een globale en grove vergelijking betreft. In nevenstaande tabel is de belastingdruk in twintig landen in procenten van het nationaal inkomen uitgedrukt. Hieruit kan worden geconcludeerd dat Nederland met de negende plaats een tussenpositie tussen de fiscaal hoge en lage druk gebieden inneemt. Niet alleen meteorologisch doch ook fiscaal kan van een gematigd Nederlands klimaat worden gesproken.

Verrassend is de uiteenlopende wijze waarop de belastingdruk over de inkomensgroepen in verschillende landen is verdeeld. Deze vergelijking is gebaseerd op een „standaardgezin” (loon- of salarisgenietende man, een niet verdienende vrouw en twee kinderen met een leeftijd tussen 5 en 10 jaar), waarbij de wisselkoersen zijn aangepast aan de verschillende nationale niveaus van de kosten van levensonderhoud.

De fiscale druk op de lagere inkomens (tot een jaarincome van £ 1.000) is in West-Duitsland en Zweden groter dan in de Verenigde Staten en in Groot-Britannië. Bij een jaarincome van £ 500. bedragen de tarieven namelijk resp. 12, 9, 7 en 1 pCt. Voor de „middengroep” in de zeer ruime zin van het woord, nl. met een jaarincome van £ 1.000 tot £ 10.000, stijgen de fiscale eisen naar volgorde van vermelding in de Verenigde Staten, West-Duitsland, Ierland, Groot-Britannië en in Australië, terwijl in Zweden deze groep het grootste fiscale offer moet brengen.

Het standaardgezin met een inkomen van £ 50.000 per jaar behoudt na belastingaftrek in Groot-Britannië

¹⁾ „National Institute Economic Review”, no. 14, maart 1961.

£ 9.500; in Zweden £ 17.000; in de Verenigde Staten en in Australië ca. £ 19.000 en in West-Duitsland £ 26.000. De Amerikaanse miljonairs echter moeten meer dan hun Britse confraters hun liefde voor het vaderland langs de fiscale weg demonstreren.

Vele belastingbetalers ervaren de fiscale druk vooral in de mate, waarin een inkomensvergroting op het fiscale altaar moet worden geofferd. De „vaklieden” spreken in dit verband van de marginale fiscale druk. Van een stijging van enkele ponden t.o.v. een jaarincome van £ 2.000 behoudt een Amerikaan 80 pCt., een Westduitser ca. 72 pCt., een Brit ca. 60 pCt. en een Zweed slechts ca.

53 pCt. Zelfs op de hoogste inkomensniveaus behoudt de Westduitse belastingbetaler ten minste 47 pCt. van zijn inkomensvergroting. Zijn zeer welgestelde lotgenoten in Groot-Britannië en in de Verenigde Staten moeten zich daarentegen slechts met resp. 11 en 9 pCt. van hun additioneel inkomen tevreden stellen.

Vrijgezellen en „werkende” gehuwde vrouwen zullen de vraag stellen of de fiscale behandeling in de verschillende landen van een gelijke hardvochtigheid is. Het antwoord

luit dat de tortuur met een zekere differentiatie wordt toegepast. Terwijl het in Nederland gangbare systeem van het samenvoegen van het inkomen van de gehuwde vrouw bij dat van haar man en het belasten van de som hiervan, met enkele variaties eveneens in Groot-Britannië, Ierland, Denemarken en in Finland wordt aangetroffen, biedt het regime in de Verenigde Staten en in West-Duitsland meer gunstige mogelijkheden. In de laatstgenoemde landen wordt namelijk het gezamenlijke gezinsinkomen in twee gelijke delen gesplitst en afzonderlijk belast. Doch ook dit systeem is vooral gunstig voor de gezinnen, waarvan de huisvrouwen geen inkomen „buitenshuis” verwerven.

De fiscale discriminatie ten nadele van de vrijgezellen varieert in de verschillende landen vooral met de inkomensniveaus. T.o.v. de gehuwde man in het genoemde standaardgezin worden door een vrijgezel met een inkomen van £ 1.000 de volgende bedragen méér afgedragen: £ 125 in Groot-Britannië en in Zweden; £ 110 in de Verenigde Staten en £ 105 in West-Duitsland. Op een inkomensniveau van £ 5.000 belopen deze bedragen: £ 505 in de Verenigde Staten, £ 460 in West-Duitsland, £ 230 in Zweden en £ 195 in Groot-Britannië.

Totale belastingdruk a) in procenten van het bruto nationaal produkt tegen marktprijzen

Landen	in pCt.	Landen	in pCt.
West-Duitsland	34	Verenigde Staten	26
Oostenrijk	33	Denemarken	24
Finland	32	Canada	23
Noorwegen	32	Ierland	23
Frankrijk	32	België	23
Zweden	31	Australië	22
Luxemburg	30	Japan	20
Groot-Britannië	29	Griekenland	18
Nederland	28	Portugal	18
Italië	28	Spanje	16

a) Indirecte belastingen, inclusief heffing door de lagere overheid; directe belastingen op ondernemingen, gezinshuishoudingen en op particuliere instellingen zonder winstoogmerk, benevens sociale lasten. De gegevens hebben voor de meeste landen betrekking op het jaar 1958. Uitzonderingen zijn: Denemarken, Frankrijk, Griekenland, Luxemburg, Portugal (1957) en Spanje (1956).

INHOUD

Fiscaal hoge en lage druk gebieden	Blz. 495	Surinaamse kanttelingen, door G. C. A. Mulder, B.Sc., Ps. D.	Blz. 505
Vernieuwing van de loonpolitiek, door Drs. J. P. de Heij	496	Boekbespreking:	
Levensverzekering in 1960, door J. B. Booij	498	The economic development of Libya, bespr. door Drs. H. Linnemann	507
De noodzaak van verdere huurverhoging, door C. P. A. Bakker en door Drs. A. W. Hermse, met een naschrift van Mr. J. in 't Veld	501	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	508

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

De gedifferentieerde loonpolitiek heeft tot dusver o.a. geleerd, dat de produktiviteitstrend bedrijfstakgewijs of ondernemingsgewijs veel moeilijker te benaderen is dan macro-economisch. Het berekenen van deze trend blijft echter nuttig na correctie voor veranderingen in de ruilvoet en in de aangewende hoeveelheden arbeid en kapitaal. De eerste correctie betekent, dat wijzigingen in onze welvaartspositie ten opzichte van het buitenland tot uitdrukking worden gebracht. Voor de Overheid is deze trend, met de verhouding tussen middelen en bestedingen en de betalingsbalanspositie, een maatstaf voor de beoordeling van de loonontwikkeling. Contracterende werkgevers en werknemers zouden de produktiviteit, de rentabiliteit en de werkgelegenheid in hun bedrijfstak en/of onderneming tot uitgangspunt kunnen nemen. De loontoetsende instanties zouden alle voorstellen zonder meer kunnen goedkeuren, wanneer zij uit loonpolitiek oogpunt niet excessief zijn en geen prijsverhoging zullen veroorzaken.

Vernieuwing van de loonpolitiek

Ervaringen met de gedifferentieerde loonpolitiek.

De gedifferentieerde loonpolitiek heeft tot nu toe nog slechts een zeer bescheiden stap betekend op de weg van de centraal geleide loonpolitiek naar de vrijere loonvorming. De bewegingsvrijheid van partijen van werkgevers en werknemers, die bedrijfstak- of ondernemingsgewijs collectieve arbeidsovereenkomsten afsluiten, bleek in de praktijk niet zo erg ruim te zijn. Daardoor is de verlegging van de verantwoordelijkheid voor de loonvorming van de centrale loontoetsende instanties naar de rechtstreeks betrokkenen in het bedrijfsleven, welke de nieuwe loonpolitiek als een van haar doelstellingen in haar vaandelvoert, bepaald nog onvoldoende uit de verf gekomen. Dat dit in de eerste fase van de gedifferentieerde loonpolitiek geen ernstige wijzigingen tot gevolg heeft gehad is te danken aan de zeer soepele wijze, waarop de loontoetsende instanties — de Stichting van den Arbeid en het College van Rijksbemiddelaars — de richtlijnen, neergelegd in de Algemene Aanwijzing van de Staatssecretaris, hebben toegepast. Deze soepelheid heet in het vakjargon „de beleidvolle toepassing van de spelregels”.

Deze beleidvolle toepassing heeft er intussen toe geleid, dat de resultaten van de eerste fase niet geheel in overeenstemming zijn met het beeld, dat de theorie van de nieuwe loonpolitiek voor ogen heeft gesteld. Het totaal van de verbeteringen in de arbeidsvoorwaarden gaat de trendmatige stijging van de arbeidsproductiviteit, gemiddeld over een in conjunctureel opzicht evenwichtige reeks van jaren, te boven. Deze ontwikkeling was onvermijdelijk in deze periode van hoogconjunctuur, die gepaard gaat met een groot tekort aan arbeidskrachten en die extra gestimuleerd wordt door een onderwaardering van de gulden. Bovendien volgde de introductie van de nieuwe loonpolitiek op een periode, waarin gedurende lange tijd een loonstop had gegolden.

Wij geloven niet, dat men er ooit in zal slagen de invloed van de conjunctuur op de loonontwikkeling geheel uit te schakelen. Wel moet hiernaar zo veel mogelijk worden gestreefd, want de gedachte, dat de lonen de trendmatige stijging van de produktiviteit dwars door de conjunctuurgolven heen moeten volgen is met name uit een oogpunt van conjunctuurstabilisatie en van continuïteit in de sociale

ontwikkeling voortreffelijk. De natuur is echter in het spanningsveld van de sociale krachten sterker dan de leer. Men zal bepaald tevreden kunnen zijn, indien men de loonbeweging, kan laten verlopen volgens het patroon van een matige slinger om de produktiviteitstrend heen. In de hoogconjunctuur zal die slinger zich dan boven de trend bewegen om in de recessie enigszins onder deze lijn door te duiken.

De praktijk heeft voorts geleerd, dat de produktiviteitstrend bedrijfstakgewijs of ondernemingsgewijs veel moeilijker te benaderen is dan de macro-economische trend van de gehele volkshuishouding. Wil men werkelijk verantwoordelijkheid verleggen naar de contracterende partijen van werkgevers en werknemers dan kan men hen niet binden aan berekeningen, waarvan bij voorbaat vaststaat dat zij samen de produktiviteitstrend van de gehele volkshuishouding opleveren. Bovendien is daarvoor het beschikbare statistisch materiaal te weinig genuanceerd. Tenslotte brengt de natuur met zich, dat partijen in hun voorstellen tot verbetering van de arbeidsvoorwaarden ook iets willen verdisconteren van hun visie op de rentabiliteitsontwikkeling en op de verhoudingen, die op de arbeidsmarkt heersen. Het is voor de loontoetsende instanties onmogelijk om desondanks de voorstellen zodanig te corrigeren, dat zij tezamen uitkomen op de macro-economisch berekende produktiviteitstrend.

Functie en hantering van de produktiviteitstrend.

Niettemin is het nuttig deze trend te blijven berekenen en daarin steeds opnieuw de meest recente realisatie te verwerken. Door extrapolatie zou een prognose verkregen kunnen worden, welke de basis zou kunnen zijn van een cijfer, dat aangeeft welke macro-economische loonstijging in de nabije toekomst verantwoord kan worden geacht met het oog op het „ideaalbeeld”, dat de loontheorie voor ogen staat. Dit cijfer zou gevonden kunnen worden door de produktiviteitstrend te corrigeren in verband met veranderingen in de ruilvoet en met verschuivingen tussen de aangewende hoeveelheden arbeid en kapitaal. De eerste correctie betekent, dat wijzigingen in onze welvaartspositie ten opzichte van het buitenland tot uitdrukking worden gebracht. Wellicht zou dan de spelregel van het prijsbeleid, dat een daling van de grondstoffenprijzen in

de binnenlandse prijzen moet worden doorgegeven en dat een stijging van deze prijzen mag worden doorberekend kunnen vervallen. In de praktijk is met name het eerste aspect, wanneer het niet wordt afgedwongen door concurrentie, toch slechts uiterst moeilijk te verwezenlijken. De tweede correctie houdt in, dat niet langer gewerkt wordt met de technische maar met de economische produktiviteitsstijging. Zeker op langere termijn gezien lijkt ons dit een betere maatstaf.

De functie van dit cijfer dient in eerste aanleg van louter psychologische aard te zijn. Deze is hierin te vinden, dat haar publikatie van coördinerende invloed zal zijn op de loononderhandelingen in de bedrijfstakken en ondernemingen. In tweede instantie verstrekt dit cijfer de Overheid een uitgangspunt voor de beoordeling van de aanvaardbaarheid van de feitelijke loonontwikkeling. Tezamen met de gegevens omtrent de ontwikkeling van de verhouding tussen middelen en bestedingen en omtrent de betalingsbalans kan zij hieruit zondig de conclusie trekken, dat zij een loonstop moet afkondigen en/of andere maatregelen moet nemen om de bestedingen te remmen en de conjunctuur af te koelen.

Wijze van loonbepaling.

Contracterende partijen van werkgevers en werknemers zouden echter in volle vrijheid kunnen onderhandelen, waarbij zij de ontwikkeling van de produktiviteit, de rentabiliteit en de werkgelegenheid in hun bedrijfstak en/of onderneming tot uitgangspunt zouden kunnen nemen. Maar ook eventuele andere gezichtspunten, die partijen relevant achten, zouden in het overleg betrokken kunnen worden. De loontoetsende instanties zouden alle voorstellen zonder meer kunnen goedkeuren, wanneer zij uit loonpolitiek oogpunt niet excessief zijn en aangenomen kan worden, dat zij geen prijsverhoging tot gevolg zullen hebben. Uiteraard zal de werkgeverspartij de bekende prijzenverklaring moeten afleggen.

De loontoetsende instanties zouden dan alleen behoeven te onderzoeken de voorstellen, die niet of niet geheel aan één van deze twee voorwaarden voldoen. Wat de eerste voorwaarde betreft zouden zij dienen te beslissen op grond van beoordeling van de motieven, die partijen aanvoeren. Dit zou strenger moeten geschieden naarmate het voorstel meer excessief is. Wat de tweede voorwaarde aangaat zal de mate, waarin er concurrentie in de betrokken bedrijfstak bestaat, van doorslaggevend betekenis moeten zijn. Een belangrijk element hierbij zou ook moeten zijn wat er in het verleden van de toezegging, dat loonsverhogingen niet in de prijzen zouden worden doorberekend, is terechtgekomen.

Voor zover verbetering van de arbeidsvoorwaarden niet door de produktiviteitsstijging maar wel door de rentabiliteitsstijging gerechtvaardigd wordt zou het de voorkeur verdienen, dat partijen trachten te komen tot winstdeling en/of spaarregelingen. Deze wijze van welvaartsverdeling laat zich gemakkelijker aanpassen bij veranderde conjuncturele omstandigheden. Bovendien verstoort zij de concurrentiepositie op de arbeidsmarkt minder dan excessieve loonsverhogingen. Tenslotte kan zij bijdragen tot handhaving van het evenwicht tussen middelen en bestedingen.

De achterblijvers.

De looncoördinatie naar beneden zou bewerkstelligd kunnen worden door incidenteel een percentage te bepalen, waarmee de lonen van de achterblijvers kunnen worden opgetrokken met gelijktijdige indiening van een

verzoek aan de Minister van Economische Zaken om toestemming voor gehele of gedeeltelijke doorberekening in de prijzen. Het initiatief hiertoe zou in eerste instantie toekomen aan de betrokken partijen van werkgevers en werknemers. Het College van Rijksbemiddelaars zou echter het recht gegeven kunnen worden om in gevallen, waarin de lonen in onaanvaardbaar grote mate achterblijven bij de gemiddelde loonindex een bindende loonregeling op te leggen.

Prijsbeleid door de Overheid.

De Overheid zou juist met het oog hierop een actief prijsbeleid moeten voeren. Prijsverlagingen zijn noodzakelijk wil coördinatie van de lonen van de achterblijvers met doorberekening verenigbaar zijn met een stabiel prijsniveau. In deze opvatting past volkomen het standpunt van de Minister van Economische Zaken, dat nog voordat loononderhandelingen beginnen zou moeten worden nagegaan in hoeverre een bedrijfstak, en/of onderneming een deel van een excessieve produktiviteitsontwikkeling, in de vorm van prijsverlaging tot uitdrukking zou kunnen brengen.

Loon- en prijsaanpassing of revaluatie.

Het hierboven geschetste loon- en prijsbeleid is, echter onverenigbaar met een ten opzichte van het buitenland ondergewaardeerde gulden. Bij een algemene geldontwaarding in het buitenland is het, gegeven het stelsel van vaste wisselkoersen, onmogelijk om de lonen op de duur binnen de grenzen, gesteld door de produktiviteitsstijging, te houden. Het is evenmin mogelijk om in die situatie het prijsniveau te stabiliseren. In dat geval moet men kiezen tussen inflatoire loon- en prijsaanpassing of revaluatie. Revaluatie verdient dan naar onze mening in beginsel de voorkeur. Inflatoire loon- en prijsaanpassing maakt immers inbreuk op de spelregels van de gekozen loon- en prijspolitiek. Juist door het bestaan van die spelregels hopen de spanningen zich op vóórdat zij tot ontlading komen in een algemene loon- en prijsgolf, waarbij men maar moet afwachten op welk niveau men het beloop der dingen weer in de hand krijgt.

Revaluatie daarentegen roept krachten op, die handhaving van de spelregels ondersteunen. De positie van de vaste inkomenstrekkingen wordt door haar ontzien. Haar succes is echter in hoge mate afhankelijk van de vraag of de lagere guldenprijzen van geïmporteerde grondstoffen, half-fabrikaten en eindprodukten volledig worden doorgegeven in de binnenlandse prijzen. Voor zover de concurrentie daartoe niet dwingt zal het prijsbeleid hierop met kracht moeten worden gericht. Het doorgeven van de kostenverlagingen voortvloeiend uit een revaluatie in de binnenlandse prijzen moet voorkomen, dat de producenten in bedrijfstakken, die wel exporteren maar die hun prijzen niet in de hand hebben, dubbel worden gedupeerd. Heel duidelijk komt dit naar voren, wanneer men bijv. de positie beziet, waarin de land- en tuinbouw in zo'n geval komt te verkeren.

Een revaluatie betekent voor deze bedrijfstak, dat de opbrengst in guldens van de export van de produkten, die niet onder garantieregelingen vallen, lager wordt en in samenhang daarmee eveneens de opbrengst van de binnenlandse afzet. Voor de gegarandeerde produkten betekent de revaluatie niet direct een nadeel voor het agrarisch inkomen maar een van de gevolgen is, dat de afhankelijkheid van de Schatkist groter wordt en dat is op de duur eveneens bepaald een verslechtering. Wanneer hier

Het jaar 1960 is voor de levensverzekeringbedrijven in ons land uitgesproken goed geweest. Met inbegrip van het voor de maand december geschatte produktiecijfer van f. 1.110 mln. is in 1960 bij de gezamenlijke maatschappijen alleen in het binnenland voor een totaal van f. 5.808 mln. aan nieuwe kapitaal-, rente- en volksverzekeringen tot stand gekomen, hetgeen vergeleken met 1959 een stijging betekent van 18 à 20 pCt. Voor het eerst in de geschiedenis van het levensverzekeringwezen werd in één kwartaal, nl. in het laatste kwartaal van 1960, een produktie geboekt, welke de grens van f. 2 mrd. heeft overschreden. Het is nog slechts tien jaar geleden, nl. in 1950, dat voor het bereiken van een dergelijk produktiecijfer een geheel jaar nodig was. Naar de drie hoofdbranches: kapitaal-, rente- en volksverzekering verdeeld, heeft vooral de renteverzekering in 1960 grote terreinwinst geboekt. Het aantal uitkeringen door de maatschappijen op grond van overlijden van de verzekerden door een ongeval, is t.o.v. 1959 sterk toegenomen: in 1960 werden 943 gevallen geteld tegen 818 een jaar eerder.

Levensverzekering in 1960

De bij de aanvang van 1960 gemaakte prognose van de groei der levensverzekering in het eerste van de jaren zestig is door de feitelijke ontwikkeling volledig achterhaald. Ofschoon men in het licht van de gunstige economische situatie goede verwachtingen omtrent de verdere expansiemogelijkheden op levensverzekeringsgebied mocht koesteren, heeft niemand kunnen voorzien, dat het groeitempo zich dermate zou versnellen, dat het bedrag aan nieuwe verzekeringen 18 à 20 pCt. hoger zou liggen dan in 1959. Dit valt af te leiden uit de produktie-opgaven van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Daarin zijn aan de hand van de gegevens, verstrekt door de hier te lande werkzame binnenlandse en buitenlandse maatschappijen, de cijfers verwerkt van de uitsluitend binnen onze nationale grenzen afgesloten verzekeringen. Sommige binnenlandse maatschappijen houden zich ook bezig met het contracteren van verzekeringsovereenkomsten in het buitenland, hoofdzakelijk in Suriname, de Nederlandse Antillen, België, Frankrijk, Denemarken, Zuid-Afrika en Canada, doch daarvoor gelden aparte opgaven. Deze „buitenland“-produktie beliep in 1960 f. 332 mln. (voorlopig cijfer).

Het door het C.B.S. gepubliceerde cijfermateriaal draagt een officieus karakter. De officiële gegevens zal men in het gedetailleerde rapport van de Verzekeringskamer aantref-

fen, hetwelk echter meestal pas verschijnt aan het einde van het jaar volgend op het jaar, waarover het verslag handelt. Soms zelfs nog later, zoals bijv. dit keer het geval is geweest. Begin februari 1961 is het verslag over 1959 uitgekomen, hetgeen aan de actualiteit van dit op zichzelf genomen interessante, 115 bladzijden omvattende, boekwerk, helaas veel afbreuk doet. Gelukkig scheppen de C.B.S.-publicaties de mogelijkheid zich al spoedig na afloop van het jaar een voorlopig oordeel te vormen betreffende de produktie-ontwikkeling van de levensverzekering, terwijl bovendien de kwartaaloverzichten van de Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf, waarvan die over de laatste drie maanden van 1960 onlangs het licht heeft gezien, gelegenheid verschaffen zich ten aanzien van enkele andere bedrijfsonderdelen nader te oriënteren.

Produktie.

Wat de maandelijksse produktie-opgaven van het C.B.S. betreft kan men die over de maanden januari tot en met november als definitief beschouwen. Ten aanzien van de maand december ligt dat evenwel anders. De voorlopige cijfers over de laatste maandperiode van het jaar moesten, naar de ervaring leert, op een later tijdstip als gevolg van

(vervolg van blz. 497)

tegenover geen kostenverlagingen komen te staan ten gevolge van lagere prijzen voor grondstoffen en hulpstoffen zullen deze nadelen dubbel zwaar gaan wegen. De in dit verband bepleite gedragslijn met betrekking tot het prijsbeleid is intussen geenszins in tegenspraak met het hierboven gestelde inzake de prijspolitiek en de schommelingen in de grondstoffenprijzen. Revaluatie is een monetaire maatregel, die in beginsel over de gehele linie een uniforme werking heeft op de guldenprijzen van de ingevoerde goederen. Zij biedt daarom zeer wel een praktisch hanteerbaar uitgangspunt voor het prijsbeleid.

In de meerderheid van de gevallen zal revaluatie echter niet mogelijk zijn en zal een inflatoire aanpassing van lonen en prijzen dus onvermijdelijk zijn. Een revaluatie kan men slechts zeer incidenteel en in zeer bescheiden mate door-

voeren. Een inflatoire aanpassing brengt een kostenverhoging met zich, die niet gecompenseerd kan worden door een produktiviteitsstijging. Dat geldt ook voor de landbouw. In die situatie zal de hieruit voortvloeiende kostprijsverhoging van de agrarische produkten, die onder garantieregelingen vallen, volledig in de prijzen moeten worden doorberekend. Voor de overige produkten van land- en tuinbouw — verreweg de grootste groep — is deze compensatie niet mogelijk. Tegenover stijgende kosten komen geen hogere opbrengsten te staan, want de prijzen van deze produkten worden in de eerste plaats bepaald door de vraag- en aanbodverhoudingen. In dat opzicht verkeert de agrarische bedrijfstak dan in dezelfde positie als alle producenten, die geen of weinig invloed hebben op het prijsbeloop van hun produkten en/of diensten.

Voorburg.

Drs. J. P. DE HEIJ.

allerhande correcties, waarvan de administratieve verwerking bij de maatschappijen enige tijd vergt, steeds gewijzigd worden. Daarbij traden nogal belangrijke verschillen aan het licht. De aanvankelijk voor de maand december van de jaren 1957, 1958 en 1959 opgegeven produktie van f. 485, f. 571 en f. 620 mln. moest bij de definitieve vaststelling gecorrigeerd worden in resp. f. 732, f. 887 en f. 1.027 mln., neerkomende op een stijging van resp. f. 247, f. 316 en f. 407 mln. Voor het jaar 1960 is het C.B.S. van zijn gewoonte om voor december voorlopige cijfers te publiceren afgeweken; het heeft nu een schatting gemaakt van de in deze maand te verwachten produktie. Daarbij heeft het zich gebaseerd op de definitieve cijfers over 1959, terwijl voorts rekening is gehouden met de groeiententies, die zich in de loop van het jaar in de overige maanden hebben voorgedaan. De produktie in december 1960 is door het C.B.S. „geraamd” op f. 1.110 mln. Over enige tijd, nadat het C.B.S. de beschikking zal hebben gekregen over de definitieve opgaven der maatschappijen, zal blijken in hoeverre hier sprake is geweest van een conservatieve dan wel van een al te optimistische schatting. Wij voor ons geloven, dat het C.B.S. met zijn taxatie aan de veilige kant is gebleven en dat straks een nog hoger produktiegetal uit de bus zal komen.

Met inbegrip van het voor de maand december geschatte produktiecijfer van f. 1.110 mln. is in het jaar 1960 bij de gezamenlijke maatschappijen alleen in het binnenland voor een totaal van f. 5.808 mln. aan nieuwe kapitaal-, rente- en volksverzekeringen tot stand gekomen. In 1959 bedroeg de binnenlandse produktie op basis van de definitieve C.B.S.-gegevens f. 4.924 mln. Gaan wij er een ogenblik van uit, dat de geraamde produktie voor december met de feitelijke situatie overeenstemt dan zou dit betekenen, dat het jaar 1960 een produktiesurplus heeft opgeleverd van f. 884 mln. of 18,4 pCt. In 1959 werd in vergelijking tot 1958 een toenemingspercentage van ruim 11 genoteerd, zodat in het afgelopen jaar een aanzienlijke verhoging van het groeitempo heeft plaats gehad.

In de eerste elf maanden van 1960 werd een bruto- produktie van rond f. 4.700 mln. bereikt. Ultimo november 1960 bleek de toevoer van nieuwe verzekeringen ruim 20 pCt. hoger te zijn geweest dan in het vergelijkbare tijdvak van 1959 (januari tot en met november 1959 f. 3.900 mln.). December vormt voor het levensverzekeringbedrijf altijd een hausseperiode, waarin de produktie steeds bijzonder omvangrijk is. De verwachting is daarom gerechtvaardigd, dat voor het gehele jaar 1960 een stijgingspercentage zal gelden dat niet ver van de 20 zal af liggen. Is dit metterdaad het geval dan zou het levensverzekeringbedrijf het jaar 1960 met een produktie kunnen afsluiten van f. 6 mrd. of daaromtrent.

In 1960 is geen maand voorbijgegaan of er is voor een hoger bedrag aan nieuwe verzekeringen tot stand gekomen dan in de corresponderende tijd in het jaar daarvoor. De in de maanden mei, juli en november geboekte resultaten steken bijzonder gunstig af bij die van 1959. Hoe de produktie-ontwikkeling van maand tot maand in vergelijking tot een jaar eerder is geweest, valt uit tabel 1 af te lezen.

Bij beschouwing van de per kwartaal behaalde produktieresultaten valt het op, dat niet alleen, gelijk reeds vorig jaar het geval is geweest, elke drie maanden voor een bedrag van meer dan f. 1 mrd. aan nieuwe verzekeringen kon worden ingeschreven, maar dat voor het eerst in de geschiedenis van het levensverzekeringwezen zelfs in één enkel kwartaal, nl. in de laatste driemaandelijkse periode

van 1960, een produktie werd geboekt, welke de grens van f. 2 mrd. heeft overschreden. Het is nog slechts tien jaar geleden, nl. in 1950, dat voor het bereiken van een produktiecijfer van f. 2 mrd. een geheel jaar nodig was!

TABEL 1. *Produktiebeloop 1959-1960 a)*
(in miljoenen gulden)

Periode	1959	1960	verschil 1960 t.o.v. 1959
januari	324,5	351,0	+ 26,5
februari	344,7	403,9	+ 59,2
maart	350,7	412,7	+ 62,0
1e kwartaal	1.019,9	1.167,6	+ 147,7
april	346,7	389,8	+ 43,1
mei	326,7	451,4	+ 124,7
juni	364,4	431,4	+ 67,0
2e kwartaal	1.037,8	1.272,6	+ 234,8
juli	339,5	454,0	+ 114,5
augustus	315,5	398,5	+ 83,0
september	392,0	436,5	+ 44,5
3e kwartaal	1.047,0	1.289,0	+ 242,0
oktober	357,7	409,6	+ 51,9
november	434,3	559,2	+ 124,9
december	1.027,4	1.110,0 b)	+ 82,6 b)
4e kwartaal	1.819,4	2.078,8	+ 259,4
Jaartotaal	4.924,1	5.808,0	+ 883,9

a) Bron: produktiestatistiek C.B.S.; uitsluitend binnenland.
b) Getaxeerd.

Naar de drie hoofdbranches: kapitaal-, rente- en volksverzekering verdeeld blijkt vooral de renteverzekering grote terreinwinst te hebben geboekt. In deze sector van het bedrijf, welke voor een voornaam gedeelte wordt gevormd door collectieve personeelsverzekeringen, die in negen van de tien gevallen in pensioenvorm zijn gegoten, maar waarin toch ook de aan kapitaalpolissen gekoppelde renteverzekeringen zoals ideaal-, opvoedings-, erf- en dergelijke renten een belangrijk aandeel hebben, kon voor de eerste maal een produktiepeil van iets meer dan f. 3 mrd. worden geregistreerd. Ook de kapitaalverzekering, waarbij de uitkering van een of meer bedragen ineens wordt gegarandeerd, heeft zich in een sterk opgaande lijn bewogen. Daaraan is stellig niet vreemd, dat de hypotheekverstrekking door het levensverzekeringbedrijf heden ten dage gepaard gaat met het gelijktijdig tot stand komen van een kapitaalverzekering tot een bedrag hetwelk correspondeert met dat van de hypotheek, in welke gevallen aflossingen achterwege kunnen blijven. Daarvoor in de plaats treden de door de verzekerden/hypotheeknemers te verrichten premiestortingen.

Op de vraag hoe de produktie zich voor elke rubriek afzonderlijk ontwikkeld heeft, geven de cijfers in tabel 2 antwoord. Daaruit valt de conclusie te trekken, dat zich een verdergaande verschuiving in de richting van de renteverzekering heeft voltrokken. Het procentueel aandeel van de kapitaalverzekering is, al laten de absolute cijfers een stijging zien, iets teruggelopen. De afstand tussen de produktie van kapitaalverzekeringen en die van renteverzekeringen, in 1959 8,5 pCt. ten gunste van laatstgenoemde categorie bedragende, is in 1960 tot 9,9 pCt. vergroot.

Premiën.

In overeenstemming met de hierboven aangeduide gunstige ontwikkelingsgang is ook het premie-inkomen aanzienlijk toegenomen. De van het zich verzekerende publiek

afkomstige gelden, die in de vorm van termijnpremiën en stortingen ineens (koopsommen) bij het gezamenlijke bedrijf in 1960 zijn terecht gekomen, beliepen f. 931,7 mln., d.w.z. f. 70,8 mln. meer dan in 1959, in welk jaar het premie-inkomen f. 860,9 mln. groot was. In ons land moge, blijkens onlangs door het C.B.S. samengestelde gegevens, in 1960 ten opzichte van 1959 voor 5 pCt. meer geconsumeerd zijn, uit de toegenomen premie-ontvangst volgt, dat er in dat zelfde jaar voor 8 pCt. meer dan in 1959 bij het levensverzekeringbedrijf voor de toekomst is gespaard. De wijze van sparen met behulp van de levensverzekering onderscheidt zich van andere methoden van sparen, dat daarin gelijktijdig de verlangde dekking tegen de financiële consequenties van het overlijden besloten ligt.

Voor de categorie van kleine en middelgrote nieuw te sluiten individuele kapitaalverzekeringen werd reeds in het begin van 1960 een (verdere) premieverlaging van 1½ tot 2 pCt. ingevoerd.

TABEL 2. *Productie per branche a)*

Branche	1959	1960	verschil 1960 t.o.v. 1959	1959	1960
	(in miljoenen guldens)			(in procenten van het totaal)	
Kapitaalverzekeringen	2.128,9	2.489,6	+ 360,7	43,2	42,9
Renteverzekeringen (gekapitaliseerd door vermenigvuldiging met 10)	2.542,9	3.067,1	+ 524,2	51,7	52,8
Volkverzekeringen	252,3	251,3	- 1,0	5,1	4,3
Totaal	4.924,1	5.808,0	+ 883,9	100,0	100,0

a) Bron: Produktiestatiek C.B.S.; uitsluitend binnenland.

Uitkeringen.

Het totaal van de door de maatschappijen verrichte uitkeringen, hetwelk in 1959 f. 259,4 mln. had bedragen, onderging in 1960 een verdere stijging en nam tot f. 272,4 mln. toe. Voor iets meer dan de helft (54,4 pCt. tegen 55,9 pCt. v.j.) hebben de uitkeringen in kapitaalvorm plaats gehad. Daarvan betreft 18,4 pCt. (v.j. 17,4 pCt.) overlijdensuitkeringen, terwijl 36 pCt. (v.j. 38,5 pCt.) ten goede is gekomen aan hen wier polissen in 1960 de einddatum bereikten. De overige 45,6 pCt. (v.j. 44,1 pCt.) omvat pensioen- en dergelijke uitkeringen.

TABEL 3.

Uitkeringen aan polishouders en begunstigen a)

Uitkering	1959		1960	
	in mln. guldens	in pCt.	in mln. guldens	in pCt.
wegens overlijden ...	45,1	17,4	50,2	18,4
op de afloopdata ...	100,0	38,5	98,0	36,2
aan diverse vormen van rente	114,3	44,1	124,2	45,6
totaal	259,4	100,0	272,4	100,0

a) Bron: „De Telstrook”, kwartaaloverzicht Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf.

Ofschoon het aantal polissen, dat tot uitkering is gekomen wegens overlijden van de betrokken verzekerden op een moment, dat die posten nog geen twee jaar geleden waren afgesloten, nog altijd opmerkelijk groot is, kwamen er in 1960 toch minder van deze gevallen voor. Het ging hierbij thans om 3.914 polissen, het laagste aantal uit de laatste vijf jaar, die met elkaar een uitkeringswaarde ver-

tegenwoordigden van f. 5.718.593, doch waarvoor de maatschappijen aan premieën en koopsommen slechts f. 476.891 ontvingen. Of anders gezegd: de maatschappijen moeten 12 x zoveel uitkeren als zij aan bijdragen van de betrokken polishouders hebben geïncasseerd. De risicodragende functie van het instituut der levensverzekering springt tegen de achtergrond van deze cijfers duidelijk naar voren.

TABEL 4.

Door overlijden binnen twee jaar vervallen polissen

Jaar	Aantal polissen	Premie-ontvangst in guldens	Uitkeringen	
			in guldens	in veelvoud van de premie-ontvangst
1956	4.737	368.916	4.691.316	12,7
1957	4.579	420.865	5.384.069	12,8
1958	4.205	347.120	5.668.765	16,3
1959	4.056	460.599	6.336.496	13,8
1960	3.914	476.891	5.718.593	12,0

Het aantal uitkeringen door de maatschappijen op grond van overlijden van de verzekerden door een ongeval gedaan is ten opzichte van 1959 in het afgelopen jaar sterk toegenomen. In 1960 werden 943 gevallen geteld, waarbij het overlijden aan een ongeval was toe te schrijven tegen 818 een jaar eerder. In die gevallen, waarbij de (kapitaal)verzekering was uitgebreid met dekking van het risico van overlijden door een ongeval vond dubbele uitkering van de verzekerde som plaats.

Beleggingen.

Door een netto-voortgang van f. 687,3 mln. is het totaal der beleggingen van f. 7.560,7 mln. per ultimo 1959 gestegen tot f. 8.248 mln. per ultimo 1960, waarmee wat het binnenlands bedrijf betreft het belegde vermogen de grens van f. 8 mrd. passeerde. Op welke wijze de gelden zijn belegd is in tabel 5 aangegeven.

TABEL 5.

Belegd kapitaal a)

Beleggingsobject	31-12-1959		31-12-1960	
	in mln. guldens	in pCt.	in mln. guldens	in pCt.
Vaste eigendommen	547,5	7,2	598,6	7,2
Hypotheeken	1.534,7	20,4	1.763,9	20,4
Effecten	675,2	8,9	744,6	8,9
Leningen op schuldbekentenis Inschr. Grootboek en Schuldreg.	3.896,0	51,5	4.174,7	51,5
Polisbeleningen	657,4	8,7	707,8	8,7
Overige beleggingen	85,8	1,1	88,1	1,1
Totaal	7.560,7	100	8.248,0	100

a) Bron: „De Telstrook”, kwartaaloverzicht van de Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf.

Gelijk voor zovele andere bedrijfstakken is 1960 ook voor de verdere ontwikkeling van de levensverzekering een uitgesproken goed jaar geweest. Opnieuw is gebleken, dat er bij de Nederlandse bevolking een duidelijk streven aanwezig is in het heden die voorzieningen te treffen, welke nodig zijn om er zeker van te kunnen zijn, dat in een later levensstadium, op ogenblikken dat daaraan de meeste behoefte bestaat, de individuele wêlstandspositie mede dank zij door polissen van levensverzekering geproduceerde gelden, kan worden geprolonged.

De noodzaak van verdere huurverhoging

In „E.-S.B.” van 5 april 1961 heeft Mr. J. in 't Veld zich uitgesproken tegen verdere huurverhoging voor vooroorlogse woningen. Hij grondt zijn standpunt op de verwachting dat in een wat verdere toekomst met een belangrijke daling van de bouwkosten rekening moet worden gehouden. Hij stelt dat de muziek in de bouwkosten zo groot is, dat na 1965 de bouwkostenindex kan dalen tot $\frac{2}{3}$ van de index van 1958, d.i. van 395 tot 263 (waarbij 100 is: vóór de oorlog). Voor de oude woningen neemt hij met de Regering aan dat 80 pCt. van de huur van gelijksoortige nieuwe woningen voldoende is, zodat de huurindex voor oude woningen op 80 pCt. van 263 is 210 kan worden gesteld, hetgeen praktisch overeenstemt met het bestaande peil van 211 pCt.

De heer In 't Veld beklagt zich erover, dat hij voor deze redenering noch bij de Volksvertegenwoordiging noch bij de S.-E.R. voldoende aandacht heeft gekregen. Moet men zich hierover verwonderen? De uitkomst van zijn becijfering is m.i. zelfs voor een leek verrassend. Bij een geldontwaarding die het algemeen kostenpeil, in guldens uitgedrukt, op het viervoud van dat van vóór de oorlog bracht, zou het mogelijk zijn dat het huurpeil sterk achter blijft?

De belangrijkste fout in het betoeg van de heer In 't Veld is, dat hij de bouwkostenindex en de huurindex vereenzelvigt. Het huurpeil wordt niet slechts bepaald door de bouwkosten doch ook door:

- de kosten van de grond;
- de ligging van de objecten;
- de mate van leegstaan van woningen;
- de kwaliteit van de woningen;
- de rentestand op de kapitaalmarkt.

De kosten van de grond.

Het ingebruiknemen van grond voor de woningbouw betekent in de meesté gevallen een vermindering van gronden die tot dan toe in gebruik waren voor land- of tuintbouw of veeteelt. In een beperkt aantal gevallen komt grond beschikbaar welke voordien braak lag. Het is duidelijk dat men vóór de oorlog bij de veelal weinig planmatige uitbreidingen van woonwijken veelal eerst de goedkoopste stukken grond voor de woningbouw bestemde. Uiteraard moest men daarbij wel letten op de ligging, op welke factor hierna nog afzonderlijk zal worden ingegaan. Daar vóór de oorlog slechts op beperkte schaal schadeloosstellingen behoeften te worden verleend voor verdreven boeren en tuinders, was bouwgrond veelal goedkoop. Zelfs aan de rand van grote steden bedroeg de grondprijs dikwijls niet meer dan enkele guldens per m². In kleinere plaatsen op zandgrond kon men bouwrijpe grond soms beneden f. 1 per m² kopen.

Na de oorlog kwam in deze toestand een radicale verandering. Langzamerhand moesten steeds ongunstiger gelegen gronden in gebruik worden genomen. Met relatief veel grotere frequentie moesten daarbij bedrijven van allerlei aard worden verplaatst, waarbij hoge schadeloosstellingen moesten worden betaald. Aanvoer van zand voor het bouwrijp maken van gronden moest dikwijls onder ongunstige omstandigheden en daardoor op een kostbare manier plaatsvinden. Uit stedebouwkundig oogpunt bleek de noodzaak ruimere verbindingswegen, groen-

stroken en recreatiegelegenheden aan te leggen, waarvan de kosten moesten drukken op de bouwgrond. Het gevolg van deze ontwikkeling was dat de prijs van bouwgrond per m² belangrijk steeg. Kwam men vóór de oorlog in de grote steden op prijzen welke beneden f. 10 per m² lagen, na de oorlog was dit al spoedig f. 25 per m², terwijl thans prijzen van f. 50 per m² geen uitzondering meer zijn.

Ruw geschat liggen de grondprijzen voor uitbreidingen thans op het vijf- tot het tienvoud van die van vóór de oorlog. De gevolgen voor de huren van nieuwe woningen laten zich wel raden. Stellen wij bijv. voor een arbeiderswoning de kosten van de grond vóór de oorlog op f. 600 en thans op f. 5.000, dan geeft dit voor het laatste geval een jaarlijkse last — berekend tegen $4\frac{1}{2}$ pCt. — van f. 225, d.i. f. 4,31 per week, terwijl voor het eerste geval de jaarlijkse last f. 27 of f. 0,52 per week bedraagt. Bij een huurpeil van 211 pCt. is thans voor de oude woning in de huur f. 1,09 begrepen ($2,11 \times f. 0,52$).

Hieruit volgt dat bij vrije huurprijzen alleen al uit hoofde van de gestegen vervangingswaarde van de grond de huur van de als voorbeeld gekozen oude woning nog met f. 4,31 minus f. 1,09 = f. 3,22 per week zal stijgen. Als wij nu de huur van deze woning bij een index van 211 pCt. op f. 10 per week stellen, dan zien wij dat voor een stijging van f. 1 per week de index met 21 punten oploopt. In het voorbeeld zou de stijging 68 punten zijn. Ik geloof niet dat ik mij aan overdrijving schuldig maak wanneer ik veronderstel dat in de grote steden voor deze factor nog een huurverhoging van 10 tot 20 pCt. nodig is; overeenkomende met een stijging van het huurpeil tot 230 à 250 pCt.

De ligging van de objecten.

Het was vóór de oorlog een ervaringsfeit dat de huren van gelijkwaardige woningen door de ligging grote verschillen vertoonden. Daarbij speelde o.a. de afstand tot winkelcentra, kantoren, onderwijsinrichtingen, stations e.d. een grote rol. Het gevolg hiervan was dat ondanks veroudering van de woningen het huurpeil van gunstig gelegen woningen eerder steeg dan daalde ten opzichte van ongunstiger gelegen nieuwe woningen. Wij zullen moeten afwachten of bij een vrij huurpeil deze tendens nog aanwezig is. Als ik afa op de prijzen welke voor leegkomende huizen worden betaald zou ik geneigd zijn te zeggen dat dit inderdaad nog steeds het geval is. Dit betekent dat ook op deze grond nog enige verhoging van het huurpeil van een deel van de oude woningvoorraad kan worden verwacht.

De mate van leegstaan van woningen.

Vóór de oorlog kenden wij een toestand waarin voortdurend enkele procenten van de woningvoorraad onbewoond was. Plaatselijk en tijdelijk kwamen daarbij grote verschillen voor. Naarmate het leegstaan veelvuldiger voorkwam, werd hiervan meer invloed ondervonden op de huur van bewoonde woningen. In sommige gevallen daalden de huren tot beneden het peil waarop bouw van nieuwe woningen rendabel was. De invloed van deze factor is moeilijk te schatten. Wel ligt het voor de hand dat zolang er van een leegstaan van woningen nog geen sprake is bij een vrij huurpeil enige invloed tot verhoging aanwezig zal blijven.

De kwaliteit van de woning.

Een aftrek van 20 pCt. op de huur van oude woningen om de veroudering tot uitdrukking te brengen acht ik in haar algemeenheid niet juist. Voor grote delen van de oude woningvoorraad, in het bijzonder dat deel dat vóór 1920 is gebouwd, gaat de veroudering stellig op. Voor later gebouwde woningen, in het bijzonder die van de jaren dertig is dit dikwijls niet het geval. Het is een bekend feit dat vele bewoners van na-oorlogse meergezinshuizen de voorkeur geven aan het eengezinshuis, de meest voorkomende vorm van vóóroorlogse woningbouw. Deze voorkeur spruit o.a. voort uit de grotere recreatieve waarde van deze bouwvorm (tweede woonkamer, eigen tuin, zolder).

De nog steeds voortgaande minimale bouw in deze vorm zal er bij een vrije woningmarkt in vele plaatsen toe leiden dat het eengezinshuis agio gaat doen ten opzichte van de meergezinshuizen, hetgeen voor grote aantallen woningen praktisch betekent een agio van de vóóroorlogse ten opzichte van de na-oorlogse woningen. Zelfs als men deze — in beginsel tijdelijke — factor buiten beschouwing laat mag men aannemen dat vele vóóroorlogse woningen in kwaliteit niet voor de na-oorlogse onderdoen (de gevallen waarin na-oorlogse woningen slechter zijn laat ik maar buiten beschouwing). Hieruit volgt dat de vermindering van 20 pCt. op de huren van oude woningen in vele gevallen niet zal optreden.

De rentestand op de kapitaalmarkt.

De rentestand op de kapitaalmarkt heeft op het huurpeil een grote invloed. Ik volsta met ten aanzien van dit punt op te merken, dat bij een verdergaande liberalisatie van het internationale betalingsverkeer rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid van een duurzaam

De beschouwing van Mr. J. in 't Veld in „E.-S.B.” van 5 april 1961 onder de vragenderwijs gestelde titel „Is verdere huurverhoging verantwoord?” geeft mij aanleiding tot enkele kanttekeningen.

Met de geachte schrijver ben ik van oordeel, dat, met inachtneming van de gestelde voorbehouden, het niet onredelijk te achten is, dat de bouwkosten, na het verdwijnen van de spanning op de bouwmarkt, inderdaad zullen kunnen dalen. De instemming met deze gedachte betekent echter niet dat ik geacht zou willen worden met de omvang daarvan, zoals door Mr. In 't Veld als mogelijk wordt verondersteld, in te stemmen. Binnen de grenzen van dit wederwoord zou het te ver voeren op de gemaakte veronderstellingen van diverse aard nader in te gaan en moge mijnerzijds worden volstaan met de opmerking, dat het mij hoogst twijfelachtig voorkomt, dat een daling van $\frac{1}{3}$, gemeten aan het huidige niveau, na 1965 als werkelijk bereikbaar in uitzicht mag worden gesteld. De nog te verwachten loonstijgingen en daaraan verbonden recht evenredige stijging van de sociale lasten, zomede de drang naar verkorte arbeidsduur, zullen ongetwijfeld bedoelde daling in meer of mindere mate moeten afremmen.

Voor de bezorgdheid van de schrijver inzake de mogelijkheid van doorstoting van de woninghuren door het plafond van de toekomstige vrije markthuurprijzen kan dezerzijds begrip worden opgebracht, zij het primair om een andere reden dan door de schrijver aangevoerd, t.w. het algemeen belang en dat van de volkshuisvesting in het bijzonder.

hogere rentestand, welke het huurpeil ongunstig zal beïnvloeden, hetgeen uiteraard ook de huren van oude woningen niet onberoerd zal laten.

Ten aanzien van het eigenlijke betoog van de heer In 't Veld kan ik kort zijn. Ook ik neem aan dat de bouwkosten bij afnemende van de thans bestaande spanningen zullen dalen, zij het niet in die mate. Daar staat tegenover dat men streeft naar een toestand waarbij de subsidies op woonkosten beperkt worden tot die groepen van de bevolking die daaraan werkelijk behoefte hebben, t.w. de laagst betaalde; ongeschoolde arbeiders e.d. Met de daling van de bouwkosten zullen de meeste subsidies verdwijnen. Houdt men er nu nog rekening mee dat het optrekken van huren met looncompensaties gepaard pleegt te gaan, die altijd een beperkte opgaande prijsbeweging veroorzaken dan is het duidelijk dat op een verlaging van het huurpeil voor nieuwe woningen niet mag worden gerekend, doch eerder op enige verhoging en dit temeer waar zoals hierboven reeds is gezegd de stijging van de grondkosten nog steeds verder gaat.

Samenvatting.

Het is onjuist het indexcijfer van de huren zonder meer te vergelijken met het indexcijfer van de bouwkosten. Verschillende andere factoren, waaronder de stijging van de grondkosten, zijn voor het toekomstig huurpeil van grote betekenis.

Om te komen tot een vrije woningmarkt is een verdere huurverhoging voor oude woningen onvermijdelijk. Voor woningen van slechte kwaliteit zal dit weinig behoeven te zijn, doch voor woningen van goede kwaliteit zal men zeker op een belangrijke verhoging van de huren moeten rekenen.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

Beide worden niet gediend door „verstoringen” welke uit een boven het toekomstige markthuurprijsniveau gestegen gereguleerde huurprijstelsel noodzakelijkerwijze zullen moeten voortvloeien. Aan de andere kant zal echter tevens redelijkerwijze moeten worden gestreefd naar een zo goed mogelijke benadering van het huurprijsniveau bij vrije marktverhoudingen, waaraan m.i. de berekeningen van Mr. In 't Veld niet voldoende recht laten wedervaren.

Mr. In 't Veld gaat in zijn beschouwing uit van de stelling, dat de huren zich richten naar de bouwkosten van nieuwe woningen. Deze stelling is echter slechts ten dele juist. De huren richten zich in beginsel naar de stichtingskosten van nieuwe woningen welke, bij vrije marktverhoudingen, bepaald worden door de bouwkosten, incl. architectenhonorarium, en de kosten van de grond, vermeerderd met de kosten van eigendomsoverdracht.

In het „Advies inzake het vraagstuk van de huren”, uitgebracht door de Sociaal-Economische Raad, publikatie 1953, no. 2, worden de onderscheidene kostenfactoren welke uit de huurprijs moeten kunnen worden bestreden, uitgedrukt in procenten van de bruto-huur, als volgt vermeld:

onderhoudskosten	ca.	12
vaste lasten	„	25
afschrijvingen	„	14
kapitaalrente	„	45
risico leegstand, wanbetaling	„	4
economisch resultaat	p.m.	
		100

Dit staatje geeft de gemiddelden weer van de vooroorlogse exploitaties onder vrije marktverhoudingen en met uitsluiting dus van prijsbeheersing. De kostenfactoren afschrijvingen, kapitaalrente en risico leegstand, enz., tezamen 63 pCt. van de bruto huur uitmakend, correleren rechtstreeks met de *stichtingskosten*. De onderhoudskosten, met enige deviatie t.a.v. de onderdelen materiaal en loonkosten, correleren met de *bouwkosten*. De factor vaste lasten daarentegen heeft een eigen bestaan, correleert niet met stichtings- en/of bouwkosten en behoort diensvolgens uit het schema te worden gelicht, wil een vergelijking van de hoogte der vooroorlogse bouwkosten met die van de toekomstige nieuwbouw, bij self-supporting nieuwbouw mogelijk zijn.

Het bezigen van de index-huur voor woningwetwoningen per 31 juli 1958 (1930/40 = 100) als uitgangspunt voor de gevolgde berekening is m.i. onjuist, omdat hij uitsluitend betrekking heeft op woningwetwoningen, daarin mede verwerkt is de factor vaste lasten, terwijl genoemde periode waarover deze index is berekend, grote verschillen in de samenstellende delen heeft te zien gegeven. Uitgegaan zou, naar het mij voorkomt, moeten worden van de index bouwkosten medio 1936, het tijdstip waarop deze het laagst was — het peil van 1914 — terwijl deze vervolgens (devaluatie 1936) steeg en wel tot 125 in 1940. De woninghuren daarentegen daalden na 1936 verder, als gevolg van het toen bestaande grote woningoverschot. De indices van de bouwkosten van 1936 en 1958/60 zijn bekend en waren resp. 100 en 636-40.

De gedachtengang van Mr. In 't Veld volledig volgend en een ogenblik aannemend, dat een daling met $\frac{1}{3}$ moge-

lijk kan worden geacht, zou de bouwkostenindex derhalve dalen tot 425. Dit moet betekenen, dat de exploitatiefactoren onderhoudskosten, afschrijvingen en kapitaalrente, tezamen vóór de oorlog gemiddeld 71 pCt. van de totale exploitatielasten uitmakend, met de factor $4\frac{1}{4}$ dienen te worden vermenigvuldigd en stijgen tot 301,75. Vervolgens de gedachtengang van de schrijver toepassend ten aanzien van de door hem geschatte kwaliteitsvermindering van de vooroorlogse woningen met gemiddeld 20 pCt., mag voor de opzet van de exploitatierekening dezer woningen slechts $\frac{4}{5}$ of 241,40 in rekening worden gebracht. Hierbij dient dan geteld te worden 8,44 punt voor risico leegstand ($2,11 \times 4$) op basis van het huidige huurpeil van de woningen der eerste gemeenteklasse voor zover alle huurverhogingen ook konden worden geëffectueerd of rond 250 punten.

De huidige huurindex voor deze woningen, t.w. 211, vertoont hierop een achterstand van 39 punten of 26 pCt. van de huidige huren, nog afgezien van het feit, dat in de 250 punten generlei voorziening is begrepen voor de factor vaste lasten, welke inmiddels reeds in meerdere of mindere mate, vergeleken met voor de oorlog, is verhoogd en, wat niet onwaarschijnlijk lijkt, in de toekomst nog verdere stijgingen te zien zal geven.

Mijn conclusie is dan ook, dat op de gestelde vraag moeilijk anders dan een bevestigend antwoord kan worden gegeven en dat huurverhoging van ten minste 30 pCt. van de huidige huren noodzakelijk is zonder gerechtvaardigde vrees voor doorstoting van het in de gedachtengang van Mr. In 't Veld mogelijk te verwachten markthuurniveau.

Rotterdam,

HERMSE.

NASCHRIFT

Laat ik beginnen met uiting te geven aan mijn voldoening, dat de heren Bakker en Hermse serieus op mijn beschouwingen zijn ingegaan. De zaak is belangrijk genoeg om haar van verschillende kanten te bezien.

Een tweede reden van voldoening ligt in het feit, dat Drs. Hermse begrip toont voor mijn bezorgdheid inzake de mogelijkheid van doorstoting van de woninghuren door het plafond van de toekomstige vrije markthuurniveaus. Het is uitsluitend deze bezorgdheid, die mij tot het schrijven van mijn artikel heeft gedrongen.

Als derde — en misschien belangrijkste — winstpunt incasseer ik, dat beide opponenten de mogelijkheid van een min of meer belangrijke daling van de bouwkosten in een wat verdere toekomst niet bij voorbaat uitsluiten. Daarmede maken zij zich los van het standpunt van de Minister en het advies van de S.-E.R., die het 'al mooi schijnen te vinden als de bouwkosten niet verder stijgen.

Nu wil ik nog wel eens met nadruk herhalen, dat elke voorspelling op dit punt een sterk speculatief element bevat. Maar dat geldt dan evenzeer voor *mijn* verwachting als voor die van Minister en S.-E.R. Men kan niet meer doen dan zich rekenschap geven van waarschijnlijk te verwachten ontwikkelingen.

In mijn speculatieve verwachting, dat een vrij belangrijke daling van de bouwkosten in een wat verder verschieft ligt, voel ik mij weer gesterkt door een paar dingen, welke ik dezer dagen onder ogen kreeg.

In „Bouw” van 29 april jl. komt een artikel voor van Dr. Pergande, referendaris bij het Westduitse bondsministerie van woningbouw, waarvan de conclusie luidt, dat in West-Duitsland reeds eind 1963 de woningnood, afgezien van enkele dichtbevolkte gebieden, tot het verleden zal behoren. De behoefte aan nieuwe woningen zal dan terugvallen van bijna 600.000 tot ongeveer 200.000. Weliswaar verwacht ik niet, dat deze terugval een scherp karakter zal dragen — er zal ook enige reserve gevormd moeten worden en er valt ook nog wel iets aan vervanging en restauratie van oude woningen te doen — maar dit perspectief maant toch wel tot enige bedachtzaamheid, vooral omdat nog maar weinig blijkt, dat de Regering daar zint op maatregelen om de dreigende inzinking in de werkgelegenheid op te vangen.

Een tweede bevestiging van mijn bezorgdheid vond ik in het jaarverslag over 1960 van de Koninklijke Nederlandse Redersvereniging; met name in het staatje, voorkomende op blz. 27:

Orders voor nieuwbouw in B.R.T.

	Tankers	Overige schepen
30 juni 1959	16.140.651	8.715.080
1 jan. 1960	13.786.091	8.527.865
30 juni 1960	12.034.946	8.739.004

Hierbij wordt dan aangetekend, dat, hoewel nieuwe bouwopdrachten voor de tankervloot nog slechts sporadisch gegeven worden, men niet uit het oog dient te verliezen, dat de 12 mln. B.R.T. in bestelling, waarvan de meeste opdrachten uit vorige jaren dateren, bijna 30 pCt. van de huidige wereldtankervloot bedraagt.

Mijn conclusie hieruit is, dat er ook in de scheepsbouw in de komende jaren een terugval te wachten is. En waar het een bekend feit is, dat bouwvakarbeiders gemakkelijk „switchen” naar de scheepsbouw, en in de scheepsbouw voor een deel dezelfde materialen worden gebruikt als in de bouwindustrie, zou ook dit op de bouwkosten invloed kunnen hebben, vooral als beide genoemde factoren samen vallen.

Ik zou het beeld nog somberder kunnen schetsen door in mijn speculatie ook nog te betrekken de kans, dat er over enkele jaren een begin wordt gemaakt met internationale beperking van bewapening, maar ik wil niet overdrijven en alleen waarschuwen tegen de haussepsychose, die met de mogelijkheid van een terugval geen rekening wil houden.

Intussen richt deze beschouwing zich niet tegen mijn beide opposanten. Zij hebben andere pijlen op hun boog en bestrijden met name de stelling, dat de huren zich richten naar de bouwkosten van nieuwe woningen. Hun beider opvatting is, dat ook andere factoren het huurpeil bepalen.

Hoewel ik het daarmee ten dele eens kan zijn, wil ik er toch op wijzen, dat de door hen bestreden stelling ook uitgangspunt is geweest in de uiteenzettingen van de Minister en het advies van de S.-E.R. Het blijkt dus, dat men weliswaar tot eenzelfde conclusie is gekomen, maar op grond van min of meer tegenstrijdige redeneringen.

Ik ben het met mijn opposanten overigens slechts ten dele eens. Zo overdrijft de heer Bakker wel heel sterk de invloed van de grondkosten. Bedragen van f. 600 per woning vóór de oorlog tegenover f. 5.000 nu zijn uitersten en geen gemiddelden. Als men wil uitgaan van gemiddelden, is men met f. 750 en f. 3.000 dichter in de buurt. Voorts spelen de kosten van het bouwrijp maken een veel belangrijker rol dan de prijs van de maagdelijke grond. En het lijkt niet onredelijk te veronderstellen, dat een daling van de bouwkosten gepaard zal gaan met een daling van de kosten van het bouwrijp maken van de grond. Intussen is het vraagstuk van de grondkosten in studie genomen. Wij zouden de uitkomst daarvan kunnen afwachten.

Drs. Hermse aanvaardt verder, onder enig voorbehoud, een correlatie van onderhoudskosten en bouwkosten. Zou een daling van de bouwkosten daarnaast ook niet enige invloed hebben op sommige vaste lasten, zoals assurantie en belastingen? Het lijkt mij daarom wel verantwoord om — in navolging van de Minister — de bouwkosten als maatgevende factor te aanvaarden, al verdient nadere bestudering van dit probleem aanbeveling.

Een tweede verschilpunt tussen Drs. Hermse en mij betreft het uitgangsjaar voor de bouwindex. Drs. Hermse gaat uit van het jaar 1936 = 100; ik heb in navolging van de Minister het jaar 1939 als uitgangspunt genomen. Dat maakt nogal verschil. Het heeft, dunkt mij, echter weinig zin daarover te gaan twisten, nu de S.-E.R. in zijn advies een veel eenvoudiger weg heeft gewezen, die het mogelijk maakt de directe invloed van een daling van de bouwkosten op het huurpeil na te gaan.

De S.-E.R. constateert namelijk, dat de woningwetbijdrage op nieuw gebouwde woningen nog gemiddeld

(advertentie)

28 pCt. (variërend van 25 - 34 pCt.) van de kosthuurprijs bedraagt. Een verdere huurverhoging met 30 pCt. betekent dus, dat geen woningwetbijdragen meer nodig zijn, behoudens voor sociaal zwakkeren.

Mijn vraag is nu, of een verlaging van de bouwkosten met ongeveer $\frac{1}{3}$ niet ongeveer hetzelfde effect zou hebben. Stellen wij de gemiddelde bouwkosten voor woningwoningen op f. 14.000, dan is de annuïteit op basis van 4 pCt. ongeveer f. 650. Verlaging met $\frac{1}{3}$ betekent dus een verlaging van de huur met f. 217. De gemiddelde woningwetbijdrage over het jaar 1960 heeft bedragen f. 255,79 (over het laatste kwartaal f. 247) per woning. Wij komen daarmee dus al aardig in de buurt. Afgewacht zou kunnen worden, of het restantje te vinden is in een vermindering van onderhoudskosten en vaste lasten.

Men begrijpe mij goed: ik acht het zeer wel mogelijk, dat over enige jaren toch nog een geringe huurverhoging nodig zal blijken, waarbij dan tegelijk gezien zou kunnen worden, of ook de 7 pCt. bijdrage voor het reservefonds niet in de huur moet worden opgenomen. Ik ben echter van mening, dat wij reeds dicht aan de grens zitten en dus voorzichtigheid moeten betrachten.

Dit te meer, omdat ik het eigenlijk eens ben met mijn beide geachte opposanten, dat een aftrek van 20 pCt. op de huur van oude woningen om de veroudering tot uitdrukking te brengen in haar algemeenheid niet juist is. Er is een groot verschil in de kwaliteit van vooroorlogse woningen. Voor een deel van dit oude woningbezit zullen na verzadiging van de woningmarkt de nu geldende huren zelfs reeds te hoog blijken; voor de betere woningen zal de afstand van 20 pCt. tot de huren van nieuwgebouwde woningen wellicht te groot blijken.

Het lijkt mij echter onmogelijk om met deze — dikwijls subtiele — verschillen in een wettelijke regeling rekening te houden. De verstandigste politiek lijkt mij daarom de verdere ontwikkeling nu maar eens een paar jaar aan te zien. Gaan de bouwkosten, gelijk ik verwacht, dalen, dan kunnen woningwetbijdragen en premies naar rato worden verlaagd. Komen zij aldus op nihil (behoudens uiteraard voor speciale gevallen), dan is het moment gekomen om de huren vrij te laten en zullen de huren van vooroorlogse woningen zich automatisch aanpassen. Zet de daling in de bouwkosten zich niet zo ver door, dan zal een laatste, definitieve huurverhoging in overweging zijn te nemen om de huren in evenwicht te brengen met de dan bestaande toestand.

Aldus is de kans op ongelukken het geringst.

s-Gravenhage.

Mr. J. IN 'T VELD.

Surinaamse kanttekeningen

(Eerste kwartaal 1961)

De revaluatie van de Nederlandse en vervolgens ook van de Antilliaanse gulden veroorzaakte begrijpelijkerwijze enige beroering in Paramaribo. De Minister van Financiën maakte daarop na uitvoerige besprekingen met de Centrale Bank bekend, dat „gezien de structuur van de betalingsbalans en in het bijzonder met het oog op de exportbelangen” Suriname niet zou volgen. De genoemde motiveringen zijn inderdaad in dezen van groot belang, doch het is ongetwijfeld zo, dat ook het peil van de binnenlandse bestedingen en de deficitaire landsbegroting van invloed zijn geweest op de besluitvorming.

Daar vrijwel gelijktijdig een verhoging van 10 pCt. van de conference-vrachttarieven tussen Europa en het oostelijk Caraïbisch gebied werd bekendgemaakt heerste enige dagen bij de importeurs en de consumenten een vrees voor belangrijke prijsstijgingen. Zelfs werd in de dagbladders gesproken van 7 pCt. Een nadere berekening wees evenwel uit, dat op grond van beide factoren een prijsstijging beperkt zal blijven tot 1 à 2 pCt. Een ongunstige bijkomende factor is echter de langdurige droogte, die de binnenlandse prijzen voor agrarische producten nadelig beïnvloedt.

Voor een op de voet volgen van de prijs situatie zou een snelle statistische berichtgeving van groot belang zijn. Deze wordt momenteel o.a. sterk vertraagd ten gevolge van de overbezetting van de drukkerijen, die tabelwerk kunnen verzorgen. De gestencilde „Statistische Berichten” van het A.B.S. hebben minder last van vertraging, zodat deze momenteel de belangrijkste publikatie zijn.

De invoer gedurende de eerste 9 maanden van 1960 bedroeg Sf. 74,7 mln. tegenover Sf. 62,8 mln. in de overeenkomstige periode in 1959. Blijkens de voorlopige cijfers voor het gehele jaar zette deze stijgingstendens zich in het laatste kwartaal voort en bedroeg de totale invoer Sf. 102,0 mln. tegenover Sf. 84,9 mln. in 1959. In het algemeen kan worden geconstateerd, dat de stijging over de gehele linie merkbaar was, dus zowel bij investerings- als bij consumptiegoederen.

De uitvoercijfers over het eerste halfjaar geven een stijging te zien van Sf. 37,5 mln. in 1959 tot Sf. 39,1 mln. in 1960. Deze stijging werd geheel teweeggebracht door de bauxietexport, welke van Sf. 29,9 mln. tot Sf. 32,4 mln. opliep. De overige uitvoer liep, met uitzondering van spaanplaten, cacao en granalen, over de gehele linie terug. Catastrofaal was de ineenstorting van de markt voor Liberia-koffie na de wijziging van het invoerregime in Noorwegen. Tegen het einde van 1960 stond de uitvoer vrijwel geheel stil; thans ligt ongeveer een gehele jaarproductie onverkocht bij de planters.

De tonnage van de binnengelopen schepen nam gedurende het derde kwartaal van 1960 verder toe en bereikte voor de eerste 9 maanden 2,7 mln. B.R.T., hetgeen 0,15 mln. B.R.T. meer was dan in de overeenkomstige periode in 1959. Blijkens de produktiestatistiek bereikte vrijwel de gehele industriële produktie in 1960 een hoger niveau dan in 1959. Hetzelfde was het geval met de openbare nutsbedrijven. Het indexcijfer der prijzen van het levensonderhoud daalde in het vierde kwartaal van 1960 tot 117 tegenover 119 in het derde kwartaal (derde kwartaal 1953 = 100), doch bleef 1 punt boven het vierde kwartaal 1959. Deze daling werd bewerkstelligd door die

in de groep Voeding en Dranken, zowel van binnen- als buitenlandse oorsprong.

Het aantal — niet verplicht — geregistreerde werkzoekenden bedroeg eind november: 3.522; eind december: 3.507 en eind januari: 3.728. Hieruit blijkt, dat de arbeidsmarkt nog altijd is scheefgetrokken. Het aantal werkzoekende ongeschoolde arbeiders en kantooremployés met beperkte opleiding blijft groot. Hiertegenover staat een tekort aan landarbeiders voor de grootlandbouw en aan technisch geschoolde arbeiders. In het bijzonder in de bouwvakken bestaat een groot tekort aan personeel. Deze bedrijfstak is goed bezet daar er naast enkele grote bouwwerken een grote activiteit heerst bij de bouw van middenstandswoningen, waarvoor voldoende middelen aanwezig schijnen te zijn. Mede door de hierdoor opgetreden prijsstijging in deze bedrijfstak is het thans niet wel doenlijk een volkswoningbouwplan op enigszins grote schaal aan te vangen, daar de kostprijs van dergelijke woningen thans dermate hoog ligt, dat bij een redelijke huur minstens de helft van de bouwkosten zou moeten worden gesubsidieerd.

De sombere toon van de in de vorige Kanttekeningen ¹⁾ besproken Memorie van Antwoord van de Minister van Financiën bij de begrotingsbehandeling bleek niet ongerechtvaardigd. Tegen het eind van februari waten de liquide middelen van het Land dermate gedaald, dat gebruik moest worden gemaakt van de leningsmogelijkheid bij de Centrale Bank, hetgeen zich eind maart herhaalde. De weekbalans van deze instelling vertoonde het volgende beeld:

	27 dec. 1960	28 maart 1961
	(in Sf. 1.000)	
Debet:		
Goud	23.005	23.008
Buitenlandse valuta	10.035	8.091
R.c. van het Land	—	313
Beleggingen	1.596	1.976
Diversen	944	1.158
Credit:		
Bankbiljetten in omloop	22.008	21.377
R.c. van het Land	92	—
Overige binnenlandse r.c.-saldi	4.291	3.226
Kapitaal + reserves	6.050	6.050
Buitenlandse r.c.-saldi	127	88
Diversen	3.452	3.805
Balanstotaal	36.020	34.546

De dagbladen berichtten, dat het Brokopondobureau geen liquide middelen meer had. De directe oorzaak van dit feit ligt echter niet in de algemene krapheid van liquide middelen bij de Overheid, doch in een organisatorische moeilijkheid. In 1960 had de Regering dit bureau afgevoerd van de begroting 1961, aangezien het in de bedoeling lag een afzonderlijke overheids naamloze vennootschap te creëren en daarin dit bureau onder te brengen. De Staten konden echter met deze opzet niet meegaan, zodat de oprichting niet doorging. Een opnieuw opvoeren van de benodigde fondsen in de begroting 1961 werd evenwel nagelaten.

Het Ministerie van Financiën bracht nieuwe muntbiljetten van Sf. 2,50 in omloop ter vervanging van de bestaande. Het uiterlijk is vrijwel het zelfde gebleven, op de beelden na. De bestaande Griekse kop werd vervangen door een Kottomissie.

¹⁾ Zie „E.S.B.” van 25 januari 1961, blz. 80.

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

(advertentie)

Een voor investeerders belangrijke informatiebron is de zojuist vanwege het Ministerie van Financiën uitgegeven brochure: „Investment and taxation in Suriname”. Deze 64 bladzijden tellende brochure in de Engelse taal geeft een duidelijke uiteenzetting aangaande de in het algemeen lage belastingen op bedrijven en de faciliteiten die daarop nog bestaan voor nieuw te vestigen bedrijven. De bedoeling van deze gids is het aantrekken van buitenlandse investeerders ten behoeve van een verdere industrialisatie van het Land. Deze gids werd in ruime mate verspreid, o.a. door middel van de consulaten van het Koninkrijk en vele Kamers van Koophandel; zij is bovendien voor belanghebbenden gratis verkrijgbaar bij genoemd Ministerie.

De Minister van Economische Zaken, Dr. P. A. M. van Philips, legde zijn portefeuille neer bij zijn benoeming tot lector in de bedrijfseconomie aan de Gemeente Universiteit te Amsterdam. Tot zijn opvolger werd benoemd de heer L. Zuiverloon, die na zijn recente terugkeer uit de Nederlandse Antillen werkzaam was bij de Gouvernementsaccountantsdienst. Evenals zijn voorganger is hij lid van de (katholieke) Progressieve Volks Partij.

Enkele dagen voor zijn aftreden wist de scheidende Minister machtiging van de Staten te verkrijgen tot oprichting van de Stichting Industrie-Ontwikkeling Suriname, welke oprichting reeds de volgende dag plaatsvond. Deze S.I.O.S. heeft een beperkter doelstelling dan aanvankelijk was voorgesteld, hetgeen o.a. betekent, dat zij niet het beheer zal voeren over de in het Tienjarenplan voorziene deelnemingen in op te richten industrieën. Het ligt in de bedoeling daarvoor een apart op te richten Industrie-financieringsbank te creëren. Wel bleef in de doelstelling opgenomen het ter beschikking stellen van terreinen en gebouwen, welke door de S.I.O.S. zullen worden verworven. Hoofddoel is thans het doen van onderzoeken en het geven van adviezen en voorlichting op technisch en economisch gebied, een taak dus, die gedeeltelijk die van de Stichting Planbureau Suriname overlapt. Directeur en Adviesraad van de S.I.O.S. zullen binnenkort door de Gouverneur worden benoemd.

De uitvoer van bauxiet nam enigszins toe:

	1959	1960	1961
	(in 1.000 metr. tonnen)		
Eerste kwartaal	873	834	849
Jaar	3.390	3.630	

Het aandeel van de Billiton Maatschappij daarin steeg verder, nl. van 20 pCt. in 1959 en 30 pCt. in 1960 tot 33 pCt. in het eerste kwartaal van 1961. In verband met afzetmoeilijkheden in de Verenigde Staten zag de Suralco zich genoodzaakt enige stroomlijning in haar bedrijf toe te passen.

De Surinaamse Luchtvaart Maatschappij breidde haar

luchtvloot uit met een tweetal Beechcraft-toestellen met grotere capaciteit dan de reeds in haar bezit zijnde. De van de K.L.M. verworven D.C.-3 werd regelmatig gebruikt voor chartervluchten in het binnenland en in het Caraïbisch gebied. De Nederlandse Minister-President maakte van dit toestel gebruik voor zijn bezoek aan het nieuwe vliegveld in het Kaysergebergte. De aanleg van dit vliegveld had een onverwacht gunstig nevenresultaat: in de omgeving werden vele bolletriebomen ontdekt. De terstond aangevangen balata-exploitatie bleek een lonende aanvulling van het exportprogramma.

Het aantal M.A.T.S.-landingen op Zanderij liep sterk terug in afwachting van het vaststellen van een financiële regeling, waartoe eind maart enkele hooggeplaatste Amerikaanse officieren te Paramaribo arriveerden. Voorbereidingen werden getroffen voor de aanleg van een Amerikaanse traceringsbasis op een van de vliegvelden in Zuid-Suriname. Zowel de K.L.M. als de P.A.A. namen Paramaribo op in hun vaste lijndiensten met straalverkeersvliegtuigen.

Het scheepvaartverkeer op New York werd geïntensiveerd doordat de Viking-lijn (non-conference) haar vierwekelijksdienst verdubbelde tot een tweewekelijkse. Op 1 februari werd op het vliegveld Zanderij een „taxfree-shop” geopend. De omzet aldaar werd gunstig beïnvloed door de bij Amerikaanse passagiers heersende vrees, dat binnenkort de vrije toeristeninvoer van U.S.\$ 500 per jaar zal worden opgeheven.

Op 30 januari legde de Minister van Economische Zaken de eerste steen van de eerste der industriehallen, welke ter beschikking zullen worden gesteld van de kleine en middelgrote industrie. Hiervoor bestaat een grote vraag, weshalve de aanvankelijk geplande vloeroppervlakte van 750 m² reeds werd vergroot tot 2.500 m².

Vanwege de dienst Lands Bos Beheer werd uitgegeven het „Houthandboek, Surinaamse houtsoorten”, waarin een uitvoerige beschrijving wordt gegeven van de voorkomende houtsoorten, hun eigenschappen en toepassingsmogelijkheden. Bij de Staten werd ingediend een Wijzigingsvoorstel van de Houtuitvoerorder 1960, waarin nadere keuringseisen worden mogelijk gemaakt voor hout, dat voor export bestemd is.

Eveneens werd voorgesteld een Wijziging van de Deviezenregeling 1947. De bestaande Deviezencommissie zal volgens dit Ontwerp ophouden te bestaan, waarna het beleid zal worden gevoerd door een op ministerieel niveau staande Deviezenraad. De uitvoering zal in handen worden gegeven van de Centrale Bank, die daarmee in grote lijnen dezelfde bevoegdheden zal krijgen als De Nederlandsche Bank.

De begroting voor 1961 van het Tienjarenplan belooft Sf. 24 mln. tegenover Sf. 22 mln. voor 1960. Hoewel de

realisatieverwachtingen in beide gevallen ruim 10 pCt. lager liggen betekent dit een sterke uitbreiding van de werkzaamheden ten opzichte van het gemiddelde van de uitvoering in de jaren 1954 t/m 1959. Verheugend is daarbij een verschuiving van accent naar de direct produktieve sectoren. De mogelijkheid van het optreden van financieel-economische spanningen werd reeds eerder besproken bij een beschouwing over het rapport Lieftinck-Goedhart ²⁾).

Het Ministerie van Economische Zaken gaf voor de eerste maal een verslag uit over haar werkzaamheden, en wel die in het jaar 1958. Hier komen verscheidene niet eerder gepubliceerde gegevens in voor welke van belang zijn voor het verkrijgen van inzicht in de economische ontwikkeling van Suriname. De publikatie van de verslagen over de volgende jaren zal spoedig plaatsvinden.

In 1960 werd in tegenstelling tot de aanvankelijke bedoeling geen volkstelling gehouden. Thans is een Commissie werkzaam ter beantwoording van de vraag, of een volkstelling vóór 1970 alsnog wenselijk is.

Een Amerikaanse handelsdelegatie, uitgaande van het U.S. Department of Commerce, bezocht gedurende enkele dagen het Land. Naast algemene handelsbesprekingen werden enkele voorbereidende gesprekken gevoerd betreffende de mogelijke „joint-ventures” op industrieel gebied.

Paramaribo, april 1961.

G. C. A. MULDER, B. Sc., Ps. D.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 16 december 1959, blz. 1082.

BOEKBESPREKING

The Economic Development of Libya. Report of a Mission organized by the International Bank for Reconstruction and Development. The Johns Hopkins Press, Baltimore 1960, xvii + 524 blz., \$ 7,50.

Aan de reeks van landenstudies, verricht onder auspiciën van de Wereldbank, is wederom een deel toegevoegd. Het rapport over de economische ontwikkeling van Libië is opgesteld door een missie die het land in 1959 bezocht en die onder leiding stond van P.S. Narayan Prasad. De opzet van het boek komt overeen met die van zijn voorgangers: het algemene rapport met concrete voorstellen, o.a. betreffende de overheidsinvesteringen in de komende vijf jaren, wordt gevolgd door een groot aantal bijlagen van een meer gedetailleerd en vaktechnisch karakter, alsmede een statistische appendix.

Hoewel het reeds meerdere jaren geleden is dat er in Libië min of meer belangrijke olievoorraden werden aangetroffen; heeft toch eerst gedurende 1959 en 1960 het opsporingswerk van de diverse maatschappijen zodanige resultaten opgeleverd dat Libië's toekomst als „olienatie” verzekerd lijkt. Het spreekt vanzelf, dat dit feit van enorme betekenis is voor de toekomstige economische ontwikkeling, en dientengevolge ook voor de planning van de economische opbouw. De directe invloed van de oliewinning en -export op de ontwikkeling van de nationale economie moge gering zijn — getuige de situatie in de olieproducerende landen van het Midden Oosten — de grote bedragen die hierdoor in handen komen van de Overheid kunnen een belangrijk instrument zijn voor het ontwikkelen en stimuleren van alle overige sectoren van de economie.

De adviezen van de missie van de Wereldbank hebben grotendeels betrekking op de eerste helft van de jaren zestig; verder vooruitzien werd weinig zinvol geacht. Aangezien de aardolieproductie slechts geleidelijk zal kunnen toenemen, heeft de Overheid geen grote ontvangsten

„INTERUNIE”

BETEKENT MEERWAARDE
DOOR SELEGTIE

Vraag Uw bank of
commissionair nadere
gegevens over

„INTERUNIE”

(advertentie)

uit dezen hoofde te verwachten vóór ca. 1965. Het voorgestelde programma van overheidsinvesteringen is dan ook noodzakelijkerwijs nog bescheiden van omvang. De missie stelt — zeer terecht — dat in de komende vijfjaarsperiode de omstandigheden moeten worden geschapen waaronder later de investeringen uit de beschikbaar komende oliegelden het grootst mogelijke effect kunnen sorteren. Met andere woorden: in de periode tot 1965 dienen de „zgn. „pre-investment activities” de volle aandacht te hebben. De hoogste prioriteit wordt toegekend aan een programma voor onderwijs en training op alle niveaus. Daarnaast is er de dringende noodzaak van het organiseren van de planning en uitvoering van de economische politiek.

Wat de allocatie van direct-produktieve investeringen betreft doet de missie niet veel concrete aanbevelingen. Ten dele zal dit samenhangen met de geringe geneigdheid tot ingrijpen in het economisch proces heersend in de Libische overheidskringen. Het had niettemin verwacht mogen worden, dat de missie met meer nadruk verdere onderzoekingen naar natuurlijke hulpbronnen en industriële ontwikkelingsmogelijkheden zou hebben aanbevolen, juist in deze fase van voorbereiding voor toekomstige ontwikkeling. Het rapport noemt, naast de landbouw, de visserij en het toerisme als sectoren die gunstige perspectieven bieden voor toekomstige groei.

Niet slechts door de olievondsten is er een belangrijke buitenlandse activiteit in Libië waar te nemen; ook in het verleden was de rol die het buitenland speelde in de economie van dit land al bijzonder groot. Sinds de tijd van de Italiaanse overheersing woont er een groot aantal Italianen, terwijl krachtens speciale „vriendschapsverdragen” de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk belangrijke militaire en economische posities hebben in Libië. De van de twee laatstgenoemde landen ontvangen financiële hulp is gedurende het laatste decennium zeer aanzienlijk geweest, namelijk jaarlijks rond 20 pCt. van het (overigens lage) nationaal inkomen. Het is inderdaad verbazingwekkend dat het effect van deze omvangrijke hulp op de verdere ontwikkeling van de economie zo uiterst beperkt is gebleven. De missie critiqueert in scherpe bewoordingen diverse aspecten van het werk van de verschillende buitenlandse hulporganisaties, wier optreden slecht gecoördineerd, veelal niet in overleg met de Libische Regering, en met bevoordeling van de eigen landgenoten geschiedde. De urgentie die de missie toekent aan het creëren van een centrale instantie voor de economische planning en aan de organisatie van de economische politiek in het algemeen is dan ook alleszins verklaarbaar.

Papendrecht.

H. LINNEMANN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Met de tender van 7 april lijkt er een wijziging te zijn gekomen in het doel, dat de Staat met de uitgifte van schatkistpapier nastreeft. Bij de meeste tenders in 1960 stonden monetaire overwegingen op de voorgrond. Dit gold ook voor de tender van 11 januari 1961. Thans schijnt het beroep van het Rijk op de geldmarkt in de eerste plaats te zijn ingegeven door financieringsoverwegingen. 's Rijks Kas is namelijk op 2 mei gedaald tot het wel zeer lage peil van f. 54 mln. Deze daling heeft verschillende oorzaken. In de eerste plaats toont de Schatkist in het eerste halfjaar steeds een seizoenmatig tekort. De Staatslening, waarvan de storting op 1 maart heeft plaatsgevonden, heeft dit, naar wij mogen aannemen, geheel of voor een groot deel opgevangen. De, deels vervroegde, aflossing van de ex-E.B.U.-schuld aan Duitsland in januari en de eveneens vervroegde aflossing van een Zwitserse lening enige weken geleden, geschiedde uit een speciaal voor deze doeleinden in het vorige jaar gevormd potje. In het guldenstegoed van het Rijk bij De Nederlandsche Bank komen deze aflossingen dan ook niet rechtstreeks tot uitdrukking. De vergoeding door de Staat van het revaluatieverlies van De Nederlandsche Bank van bijna f. 300 mln. heeft er echter wel ingehakt. Aflossingen en vergoeding hebben de liquiditeit van de Staat aangetast, doch — en dit is voor de verdere ontwikkeling van belang — niet geleid tot een verhoging van de liquiditeit elders in het economisch leven. Tenslotte is op het uitstaande schatkistpapier in de eerste vier maanden van 1961 een niet onbelangrijk bedrag afgelost.

De Staat is intussen actief met plaatsing van schatkistpapier bezig. Na de uitgifte van promessen op 7 april volgde op 2 mei een tender voor 2-, 3- en 5-jarige biljetten. Op 4 mei verklaarde de Agent zich bereid 2- en 3-jarig papier over de toonbank af te geven. Aangekondigd is verder een nieuwe tender voor promessen op 10 mei. Inmiddels is de guldenliquiditeit der banken aangetast door een tweetal verhogingen van het kaspercentage tot 10 pCt. Mochten de thans gevoerde onderhandelingen tot plaatsing van buitenlandse guldenleningen op onze kapitaalmarkt slagen en niemand twijfelt hieraan, dan brengt dit een verdere drainering, ook van de geldmarkt mede. Interessant is de vraag hoe de rente zich gaat ontwikkelen. Stijgt deze, dan zou de kans op repatriëring van buitenlandse geldmarkttuitzettingen sterk toenemen. Het gehele beleid in de laatste jaren is er echter op gericht geweest dit te verhinderen.

Kapitaalmarkt.

De emissiemarkt heeft in het eerste kwartaal f. 466 mln. aan obligaties kunnen opnemen tegen f. 501 mln. in dezelfde periode van 1960 en bijna f. 25 mln. aandelen (in het eerste trimester 1960 f. 9 mln.). Het totaal blijft een f. 20 mln. onder het bedrag in het overeenkomstige tijdvak van 1960. Dat de Staat weer vooraan stond zal

niemand verwonderen. Wel vraagt men zich af wat er van de publieke markt zou overblijven als ook de Staat evenals de lagere overheid zich eens meer tot de onderhandse markt zou richten. De dividendstatistiek van „Het Financieele Dagblad” laat zien, dat in de eerste vier maanden het aantal lagere dividenden sedert 1958 van jaar tot jaar zakt (1958: 38; 1961: 14). Aan de stijging van het aantal verhoogde dividenden schijnt echter een einde te zijn gekomen. Het cijfer liep althans in 1961 iets terug na ook hier sedert 1958 steeds te zijn gestegen. Een zuivere vergelijking is overigens niet mogelijk, omdat uit de totaalcijfers van in de statistiek opgenomen ondernemingen blijkt, dat er een duidelijk streven is de verslagen vroeger te publiceren.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	28 april 1961	4 mei 1961
Algemeen	395	484—391	465	473
Intern. concerns	564	677—555	649	661
Industrie	329	437—331	421	430
Scheepvaart	176	223—177	200	196
Banken	220	247—218	240	241
Handel enz.	149	185—150	182	183

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	29 dec. 1960		
Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 150,70	f. 151,10
Philips G.B.	1.183 ^{3/4}	1.155	1.177 ^{1/2}
Unilever	785	867 ^{1/2}	876
Hoogovens, n.r.c.	789	1.114	1.132
A.K.U.	486 ^{1/4}	488 ^{1/2}	502
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035	1.400	1.400
Zwanenberg-Organon	870	1.055	1.170
Rotterd. Droogdok	467	582	570
Robeco	f. 237	f. 252	f. 255
Amsterd.-Bank	392	390	395

New York.			
Dow Jones Industrials	616	679	692
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,20	3,92	3,91
Aand. internationales a)	2,80		2,55
lokales a)	3,38		3,12
Disconto driemaands schatkist- papier	1,50	1 ¹¹ / ₁₆ —2 ¹ / ₄	2 ¹ / ₄ —1 ¹¹ / ₁₆

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

NIJENRODE-N.O.I.B.

De Stichting „Nijenrode, Nederlands Opleidings-Instituut voor het Buitenland, N.O.I.B.” te Breukelen wenst haar staf uit te breiden met een medewerker, die belast zal worden met de

leiding en coördinatie van het onderwijs.

De te benoemen functionaris zal economisch gevormd moeten zijn en bij voorkeur over bedrijfservaring moeten beschikken. Een grote belangstelling voor moderne methoden van onderwijs en vorming is vereist.

Brieven met volledige gegevens aan de rector, Dr. E. B. J. Postma, Nijenrode, Breukelen.

O.H.R.A. ziektekostenverzekering

**Waardevaste
Standaard- (gezins-)
Polis (fl. 320.- jaarpremie)**

zijpeendalseweg 81 tel. 08300-24131

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322

Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

... meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

1.30 uur
Chef de bureau: Juffrouw Fraay, dit
directierapport vanmiddag 4 uur...
met 6 doorslagen. Lukt 't?

1.45 uur
Juffrouw Fraay (denkt hardop): Ik
neem geen risico, maar Kartro The
Red Rose karbon!

3.43 uur
Chef de bureau: Nu al klaar, Juffrouw
Fraay? Mijn compliment!... en alle
doorslagen perfect leesbaar!

5 uur
(in de garderobe bij sluiten)
Chef de bureau: de Directie was uiterst
tevreden. Tussen haakjes, u hebt van-
zelfsprekend Kartro The Red Rose
karbon gebruikt!

KO 1044-4

N. V. KARTRO, KLOVENIERSBURGWAL 47 AMSTERDAM, Tel. 020 - 22.33.14

Wat betekent
**bewind-
voering**
door de
Kas-Associatie

Deskundig beheer van effec-
ten, onroerende goederen,
enz. Zorgvuldige, objec-
tieve afweging van even-
tueel tegenstrijdige belan-
gen der verschillende bij
een vermogen betrokken
personen. Accurate admi-
nistratie.

KAS-ASSOCIATIE

spuistraat, 172. amsterdam

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniot,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor stu-
denten f. 19,—; fr. per post
f. 20,10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhande-
len en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 april 1961

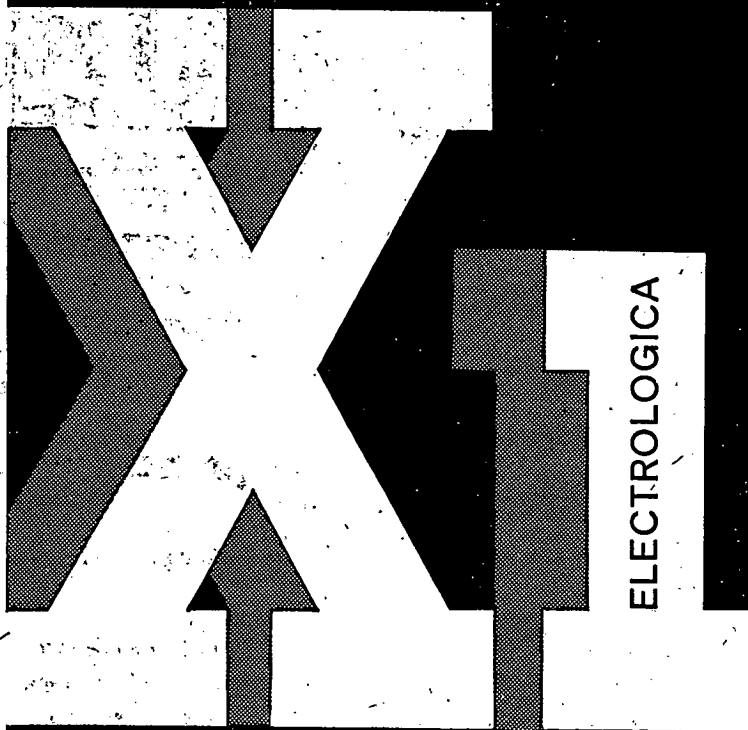
Kas, Kassiers en Dag- geldleningen . . . f	122.400.636,05
Nederlands	
Schatkistpapier . . .	372.600.000,—
Ander Overheidspapier . .	93.005.014,45
Wissels	28.197.326,96
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	218.602.637,10
Effecten, Syndicatën en Waarden.	78.108.141,20
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten . .	54.726.222,69
Debiteuren	638.362.900,76
Deelnemingen (incl. Voor schotten).	7.009.755,45
Gebouwen.	5.000.000,—
	<u>f 1.618.012.634,66</u>

Kapitaal f.	55.000.000,—
Reserve	40.000.000,—
Deposito's op Termijn . . .	623.259.260,04
Crediteuren	833.851.984,98
Geaccepteerde Wissels . . .	6.085.797,74
Door Derden	
Geaccepteerd	108.329,26
Kassiers en Genomen	
Daggeldleningen	25.055.995,34
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	34.611.267,30
	<u>f 1.618.012.634,66</u>

X1 IN AKTIE: VEELZIJDIGHEID!

Nederland bouwde een computer. Binnen- en buitenland bouwen op deze computer. Voor vele, vele doeleinden. Want deze

X1 is veelzijdig. U ziet dat hieronder 5 maal geïllustreerd.

X1 bij „INTERATOM" voor berekeningen op het gebied van de atoomphysica - voornamelijk reactorphysica.

X1 bij het „CENTRAALBUREAU VOOR DE STATISTIEK" voor de gehele statistiek van de in- uit endoorvoer van Nederland.

X1 bij „RUHRKOHLE" voor verkoopafrekening en statistiek.

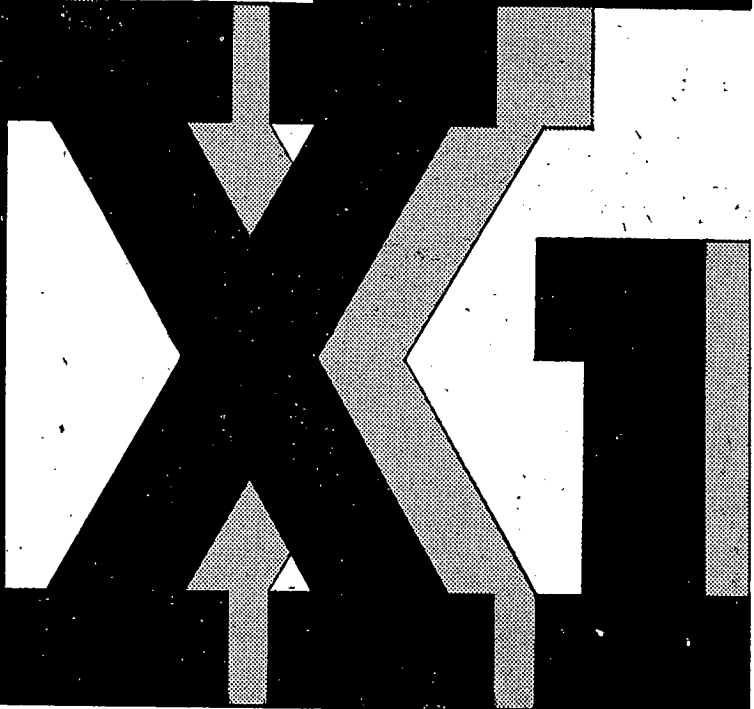
X1 bij de „EERSTE NEDERLANDSCHE" en de „NIEUWE EERSTENEDERLANDSCHE" voor de gehele administratie en alle actuariële berekeningen.

X1 bij „HOESCH" voor de gehele bedrijfsadministratie, waarvan de loonafrekening voor tienduizenden werknemers een voornaam gedeelte vormt.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden. Vele andere dan bovengenoemde toepassingen zijn al gerealiseerd op weer andere wijze zal de veelzijdigheid van de X1 tot zijn recht komen, als alle installaties, die nu door bedrijven, rekencentra en universiteiten besteld, ook geplaatst zijn. Vanzelfsprekend kunt u de meest uitvoerige inlichtingen verkrijgen over de X1.

ELECTROLOGICA

Paleisstraat 9 DEN HAAG

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

CENTRAAL BEHEER

**ONDERLINGE
VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN**

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor
alle motorrijtuigen f. 500.000.- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van
personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor
industriële en andere objecten. Belangrijke
besparingen op de premie. Verzekerd bedrag
2,5 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag
8,4 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag
1,2 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen
in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invalidi-
teitsverzekering van werknemers. Verzekerd
bedrag 1,5 miljard gulden.
Belegd vermögen 325 miljoen gulden.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

**BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1
AMSTERDAM - WEST
TEL. 134971 - POSTBUS 8400**

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM

HET STAATSBEDRIJF DER PTT

heeft bij de hoofddirectie Financiële en Economische Zaken
plaatsingsmogelijkheden voor

academisch gevormde mathematici

die zich aangetrokken voelen zowel tot het wetenschappelijk
voorbereidende werk, als tot functies in de praktische uit-
voering op het terrein van de administratieve automatisering.

Het salaris is afhankelijk van leeftijd en voorpraktijk.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Hoofddirecteur
Financiële en Economische Zaken, Centrale Directie der PTT,
Kortenaerkade 12 te 's-Gravenhage.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER